

демократичного суспільства з релігійною толерантністю і рівністю у релігійних переконаннях.

Список джерел та літератури:

1. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський – К.: Тов-во «Знання», 1991. – 240 с.
2. Дорошенко Д.І. Мої спомини про недавнє – минуле (1914 - 1920): в 4 ч. [Текст] / Дорошенко Д.І. – 2-е вид. – Мюнхен: Укр. вид-во, 1969. – 542 с.
3. Драгоманов М. Про волю віри / М. Драгоманов – К.: Вид-во «Ранок», 1907. – 16 с.
4. Драгоманов М. Євангельська віра в старій Англії [Текст] / М. Драгоманов – К.: Вид-во «Ранок», 1907. – 8 с.
5. Історія православної церкви в Україні. Зб. наук. праць. – К., 1997.
6. Історія релігії в Україні [Текст] / За ред. А.М. Колодного і П.Л. Яроцького. – К.: Знання, 1999. – 736 с.

УДК 94(447)

Вікторія МЕЗЕНОК,

здобувачка 4 курсу спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03
Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Кузовова Н., к.іст.н., доцентка

СТАЛІНСЬКІ РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ОСВІТЯН ХЕРСОНЩИНИ

Анотація. У статті проаналізовано матеріали архівно-слідчих справ репресованих викладачів Херсонщини. Розглянуто розбіжності та фальсифікації у справах ХІНО та «Павільйон». Зроблено висновок, щодо мети діяльності сталінської каральної системи проти вчителів.

Ключові слова: вчитель, контрреволюційна організація, архівно-слідча справа, репресії, арешт.

У формуванні світогляду української молоді велику роль відіграють наставники – вчителі, викладачі, що своїм прикладом, професіоналізмом створюють ціннісні орієнтири. Тому історіописання життя освітян в жорстоких умовах сталінських репресій – важлива тема, що потребує осмислення. Для радянської влади виховання нового покоління було доволі важливе як фундамент для просування ідеології надалі у життя інших поколінь. Саме тому під пильним наглядом НКВС опинилися освітяни як соціальна група, в тому числі в регіонах, таких як Південь України.

Про історію масового терору на державному рівні почали говорити після 1991 року, з початком роботи комісій з реабілітації жертв сталінських репресій. Історики отримали більше можливостей та широку матеріальну базу за рахунок розсекречення архівно-слідчих справ.

На Півдні України переслідування освітян розпочались ще з 1920-х років, а з встановлення тоталітарного режиму поглиблювались, переростаючи в ще більші хвилі репресій. Викладачів арештовували за поширення антирадянських настроїв, приналежність до «контрреволюційних організацій» тощо.

Однією з гучних справ проти інтелігенції на Херсонщині є «Спілка визволення України», за якою репресували близько 30 тисяч осіб по всій Україні, у тому числі й на Півдні [1].

Одним із осередків антирадянської коаліції слідчими вважався Херсонський інститут народної освіти (ХІНО). На думку дослідників, це була група викладачів, студентів, мешканців міста, котра прагнула знизити тиск влади на наукову діяльність та освіту. Цю справу у своїй статті досліджував херсонський науковець В. Павленко [4].

В. Павленко здійснив аналіз кримінально-слідчих справ, які належать до звинувачення інтелігенції Херсонщини у справі СБУ. Вивчаючи справи репресованих В. Павленко звернув увагу на фальсифікації у справах, спосіб оформлення свідчень, нумерацію сторінок. Тих, хто був звинувачений у цій справі, переважно це викладачі та студенти ХІНО [5], були вимушені написати зізнання у причетності до «контрреволюційної організації» на Херсонщині. У статті В.Павленка відзначена повна відсутність жінок у рядах групи за матеріалами слідства.

Фігурантами у справі були: ректор ХІНО (1921-1923 р.р.) Гривезірський Костянтин Юрійович. За висновком слідства саме за час його керівництва інститут набув репутації «контрреволюційної організації», його було репресовано у 1937 році. Були звинувачені та заарештовані викладачі: Чернявський М.Ф. поет, письменник, громадський діяч, борець за українізацію, був засновником товариства «Українська хата» та керівником філії «Просвіти» у м. Херсон. За свою діяльність був тричі арештований та останній арешт закінчився розстрілом у 1938 році. А також Легенький Захар Васильович, найбільш активний учасник просування українського осередку в Херсоні, також був доцентом в ХІНО, був арештований двічі за антирадянську агітацію та належність до організації в інституті. Другий арешт закінчився розстрілом у 1937 році.

Важливим напрямом діяльності цієї групи була активна просвітницька робота в інституті та за його межами. Організовувались вечори, присвячені українським письменникам, проводились лекції на українській мові, та допомога сільським школам програмою навчання та українськими підручниками. Її арешти нанесли українській інтелігенції регіону важкий удар.

Викладачі та вчителі не залишились без уваги органів ОДПУ під час трагічних подій Голодомору 1932-1933 рр. За наміром влади, вчителі повинні були сприяти колективізації, закликати дітей доносити на батьків, котрі ховали хліб, тобто бути активними виконавцями Голодомору як

геноциду. Але вчителі так само були членами своєї громади та намагались захищати її та свої інтереси. Такими були і вчителі Херсонщини. У своїй монографії Н.М. Кузовова [3] серед таких освітян, котрі намагались протистояти владі, відзначила діяльність вчителя Федора Кіндратовича Фоменко. Його засудили за агітацію серед колгоспників проти хлібозаготівель. До цього чоловік був у м. Херсон та бачив всі реалії геноциду, після повернення додому в с. Преображенка Хорлівського району, він розповів односельчанам про побачене та негативно висловлювався про радянську владу, за що його було заарештовано і засуджено. У с. Велика Лепетиха, як зазначає авторка, дві вчительки, Олександра Плетенець та Нікітченко, зазнали переслідувань від репресивного режиму через публічне засудження влади. А засуджували саме злочин Голодомору, та те, що учням в школі вони мусять розповідати, що вони живуть в ідеальній радянській державі. Також, одна з вчительок згадала самогубство Хвильового, яке пов'язане з тиском влади на тогочасну інтелігенцію та геноцидом українського народу.

У листопаді 1933 року Херсонським міським комітетом Компартії України розглядалась справа лектора Херсонського сільськогосподарського інституту О.Н.Опокова,[3] він хотів захистити інтереси студентів та поширити інформацію, яка стосувалась голодування та дистрофії в закладі освіти, щоб захистити інтереси студентів. За розголос інформацію про голод та спроби привернути увагу до критичної проблеми його було виключено з партії.

Серед наступних осередків спротиву слід зазначити учительську контрреволюційну організацію «Павільйон» 1938 рік. Дослідженням справи займався історик О. Коник [2]. Основним джерелом інформації є слідча справа НКВС, яка зберігається в державному архіві Херсонської області. Головними злочинцями згідно з матеріалами справи були скадовські вчителі Пилип Йосипович Виговський – головний «натхненник», мав на той час «сумнівне класове походження» та

ззначалось, що вчитель змушував дітей «хором вивчати націоналістичні пісні та рекомендував учням вивчати їх на пам'ять».

Інший вчитель, Казимир Андрійович Бантос, за матеріалами обвинувачення мав «петлюрівське минуле». Також, як районний інспектор «з метою примусу української мови» серед шкіл з національними меншинами надсилав туди лише підручники українською мовою, нібито «для роздратування інших вчителів та поширенню української мови та писав погані характеристики молодим радянським учителям». А Володимир Іванович Ташіян був звинувачений в поширенні націоналістичних пісень та антирадянських анекдотів, також помічений агітаціях проти «вождя народів» [2]. Саме цих вчителів звинувачували у контрреволюційній націоналістичній пропаганді серед своїх колег у Скадовському районі та «зраду батьківщини». Також, як зазначає О.Коник у своїй статті, у справі містяться згадки й про інших раніше репресованих викладачів.

Отже, аналізуючи матеріали архівно-слідчих справ, можна зробити висновки, що влада послідовно проводила репресії проти освітян, котрі мали вплив на суспільство. Переслідувався не лише відкритий спротив владі, а будь-яке іншомислення. Освітян змушували агітувати дітей доносити на власних батьків за невиконання хлібозаготівель та приховування зерна, а студентів використовували як інструмент вилучення хліба у селян. Зміст обвинувачень проти вчителів та викладачів був зазвичай типовим та загальними, а покарання жорстоким і нерелевантним. На Херсонщині освітяни переслідувались під час процесу СБУ, Голодомору 1932-1933, і масових репресій 1937-1938.

Список використаних джерел:

1. Шаповал Ю.І. СПІЛКА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ (СБУ) [Електронний ресурс]. Режим доступу:

http://www.history.org.ua/?termin=Spilka_vyzvolennia (останній перегляд: 19.04.2024)

2. Коник О. Учительська контрреволюційна організація українських націоналістів «Павільйон». 1938 рік: конструювання карної справи. *Scriptorium nostrum*. 2017. № 3 (9). С. 53-63.

3. Кузовова, Н. М. Голодомор 1932–1933 років на Херсонщині: монографія / Н. М. Кузовова. Університетська книга, 2023. 372 с.

4. Павленко В. Херсонський інститут народної освіти у справі «Спілки визволення України» у 20-ті - на початку 30-х років ХХ століття (до 100-річчя Херсонського державного університету). *Scriptorium nostrum*. 2017. № 1(7). С. 122-15.

5. Павленко В. Інтелігенція Херсонщини у справі «Спілки визволення України». Джерелознавчий аспект проблеми (20-і – 30-і роки ХХ ст.). *Scriptorium nostrum*. 2016. № 3. 105-126.

УДК 94(447)

Ірина МЕЛЬНИК,

здобувачка 4 курсу спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03
Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Михайленко Г., к.іст.н., доцентка

ВИКЛАДАЧІ ХЕРСОНСЬКИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ – ЖЕРТВИ РАДЯНСЬКИХ РЕПРЕСІЙ 1920-30-Х РР.

Анотація. У статті розглядаються репресії, що спостерігалися на Херсонщині в 1930-х роках та були спрямовані проти представників української інтелігенції. Основний акцент робиться на діях, направлених проти професорсько-викладацького складу херсонських вищих навчальних закладів. У статті визначається важливість глибокого аналізу причини, характеру та наслідків репресій для наукового середовища та суспільства в цілому.

Ключові слова: репресії, викладачі ВНЗ, Херсонщина, справа СБУ